

nek, sok helyen közömbössé lett, hitét veszett vagy alvó gyülekezeteinknek, utat kereső népünknek!

Benke György

Irodalom. *Bíró Sándor–Bucsay Mihály–Tóth Endre–Varga Zoltán:* A magyar református egyház története. A Sárospataki Református Kollégium Theológiai Akadémiája, Sárospatak, 1995; *Bitskey István:* Hitviták tüzeiben. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978; *Kocsis Elemér* (szerk.): A Debreceni Református Kollégium története. Református Zsinati Iroda, Budapest, 1988; *A Tiszánineni Református Egyházkerület Elnöksége* (szerk.): A Sárospataki Református Kollégium története. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1981.

A Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumának ásvány-, kőzet- és ősmaradvány-gyűjteménye

Visszatérve gimnáziumi éveim helyszínére, meglevenedik előttem egy közel 500 éves történet. A Kollégiumról a Nagykönyvtár vagy a híres pataki öregdiákok jutnak először eszünkbe, engem mégis egy kevésbé ismert része fogott meg, a gimnázium második emeletén található ásvány-, kőzet- és ősmaradvány-gyűjtemény. A tanórák kezdetét megelőzően sokszor megálltam a szekrények előtt, hogy megcsodáljam az ásványok titokzatos világát. Végzősként találtam rá egy tanulmánykötetre, amelyben Szabó Józsefnek, „*a magyar geológia atyjá*”-nak az iskola számára adományozott kőzetgyűjteményéről olvashattam.¹ Ezután kezdett el foglalkoztatni a gyűjtemény és annak története. Ennek eredményeként az egyetemi Tudományos Diákköri Konferenciára a Szabó Józseftől származó részből dolgozatot írtam. Most a földtani anyag egészéről szeretnék képet alkotni. A gyűjteménnyel előttem kevesen és kevésbé részletesen foglalkoztak, sok helyen éppen csak megemlítik.² Ebben kivétel Szakáll Sándor tanulmánya a középiskolai ásványgyűjteményekről,³ amely kiindulási pontként szolgált számomra. Hozzá hasonlóan leginkább az iskolai értesítők⁴ alapján dolgoztam, de sok más forrás is került a kezembe, amelyek kiegészítették az olvasottakat. A Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Levéltárában öt leltárkönyvet talál-

1 *Zelenka Tibor:* Szabó József nyomában a Tokaji hegységben. In: Gál András szerk.: A Zempléni-hegység tudományos feltárói és gazdaságfejlesztői. Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete és Szerencsi Bocskai Gimnázium, Nyíregyháza–Szerencs, 2012. 8–13.

2 Például: *Pantó Gábor:* Szabó József Hegyalján. In: Földtani Közlöny 96. köt. 2. sz. 1966. 140–142. és *Gellai Mária, Baross Gábor:* Fejezetek és gondolatok a földtani természetvédelem kialakulásáról, tartalmáról (és mai helyzetéről), avagy a hazai földtani természetvédelem 569 éve. In: Földtani Közlöny 125. köt. 1–2. sz. 1995. 149–165.

3 *Szakáll Sándor:* A magyarországi középiskolák ásványgyűjteményei. In: *Kecskeméti Tibor, Papp Gábor* szerk.: Földünk hazai kincsesháza. Tanulmányok a magyarországi földtudományi gyűjtemények történetéből. Studia Naturalia 4. Budapest, 1994. 247–262.

4 A Sárospataki Református Főiskola akadémiai és gimnáziumi értesítői (megjelent: 1857–1949 között szinte minden évben, későbbiekben röviden Értesítő), Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei (továbbiakban: SRKTGy) Nagykönyvtár, olvasóterem, ill. sok évfolyam online is elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok_sarospatak/#

A gimnázium második emeletén található ásvány-, kőzet- és ősmaradvány-gyűjtemény, a kollégium bejárata és a gimnáziumi épületszárny

tam, a kéziratárban az utolsó gyűjteményrendezésről szóló dokumentumok között pedig egy hatodik is előkerült. A Magyar Földtani és Geofizikai Intézet Tudománytörténeti Gyűjteményében Szabó József kézírataiban az általa adományozott kőzetekről nyertem újabb információkat. Ezen túl rendelkezéseimre álltak a gyűjteményi cédulák, címkék és a biológiai szertárban lévő két cédulakatalógus.

A GYŰJTEMÉNY KIALAKULÁSÁNAK OKTATÁSTÖRTÉNETI HÁTTERE⁵

Mária Terézia 1777-ben kiadott *Ratio Educationis* iskolaügyi szabálykönyve nyomán a magyarországi középiskolákban bevezették a természetrajz nevű tantárgyat. A tanórákon az állattan, növénytan, embertan, ásvány- és kőzettan területeire vonatkozó ismeretanyagot oktatták. A későbbi tantervek egyre komolyabb hangsúlyt fektettek a szemléltető eszközökre, ami kezdetét jelentette a középiskolai természetrajzi gyűjtemények kialakulásának. Ezek földtani anyagainak aranykora az 1880 és 1915 közötti évekre tehető, ekkor az adományokon túl szisztematikus gyűjtéssel is gyarapodtak. Ebben az időben több száz, ill. több ezer ásványból, kőzetből és ősmaradványból álló kis múzeumok működtek a magyar középiskolákban. A második világháború során a becslések szerint felére csökkent állományuk, az igazi veszteséget azonban a természetrajz oktatásának megszüntetése okozta. A feleslegessé vált, sok helyet foglaló gyűjtemények nagy része raktárhelyiségekbe került vagy kiselejtezték őket. Szakáll tanulmányában 3 kategóriát állított fel a megmaradt középiskolai ásványgyűjteményeket osztályozva. Az I. kategóriába kerültek a több mint 400 történeti értékű (1945 előtti gyűjtésű) példánnyal rendelkező gyűjtemények, míg a legalább 100 és ennél kevesebbel rendelkezők a II. és III. kategóriákba. A sárospataki gyűjtemény az I. kategóriában levő 10 közül az 5 legfontosabb közé tartozik.⁶

A KEZDETEK⁷

A Sárospataki Kollégium oktatást és nevelést szolgáló gyűjteményeinek (múzeumainak, szertárainak) kialakulását az üldöztetések, bujdosások miatt csak a XVIII. század elejétől tudjuk nyomon követni. Más iskolákhoz hasonlóan az ásványok, kőzetek és ősmaradványok gyűjteménye a növénytani és állattani tárgyakkal együtt alkotta a kollégium természetrajzi szertárának anyagát. A gyűjtemény őre a mindenkori természetrajzot tanító tanár volt. Alapjait Szilágyi Márton (1773–1791) vetette meg néhány ásvánnyal, amelyeket a fizikai szerekkel együtt őriztek a főiskola könyvtárában. A XIX. század elején a gyűjtemények

5 Szakáll Sándor: A magyarországi középiskolák ásványgyűjteményei (uo. mint előbb) alapján.

6 Valójában 12 I. kategóriás gyűjtemény létezik, de a Debreceni Református Gimnázium gyűjteménye a Református Kollégium tulajdona, míg a Kalocsai Gimnázium gyűjteménye a Kalocsai Múzeumhoz került.

7 Az Értesítő (1941) alapján.

külön helyet kaptak, bár a szépészeti és régészeti kollekción 1880-ig a természetrajzi anyaggal együtt tárolták. A költözés nagy lendületet adott a szertár fejlődésének. A földtani anyag kisebb részben vásárlások útján, nagyobb részt adományok által gyarapodott ezután. A legkorábbi feljegyzett anyag a Benkő-féle ásványgyűjtemény volt a XIX. század elején. Ezt később gróf Bethlen Imre növelte szép küldeménnyel Erdélyből (1827). Ezekről pontosabb adatok nem állnak rendelkezésre, mert az első, Szilágyi-féle leltár (1774),⁸ amelybe fizikai eszközök mellett a természetrajzi tárgyak gyarapodását is vezették, a XX. században elveszett.

A GYŰJTEMÉNY SOLTÉSZ JÁNOS (1834–1872) IDEJÉBEN

A több tankönyvet is író Soltész János tanárságának idejében indult iskolai értesítők minden évben részletesen beszámoltak a gyűjteményt érintő eseményekről, így pontos képet kaphatunk a szertár további sorsáról.⁹

Fontosabb adományok és események Soltész János idejében az értesítőkből:

1858: „*az ásványgyűjteményhez... szereztetett... mintegy 30 szép darab a Szepességről t. Fuchs Károly krompachi bányarésztvényes úrtól; igazán múzeumba valók*”.

1859: „*a megszaporodott példányok egy új terem kinyitását s felszerelését szükségelték*”.

1865: „*Ásványgyűjtemény 1100 db. Jegecalakok 113 darab... Vettünk 21 darab drágakövet a főiskola pénzén.*”

1867: „*A természetrajzi gyűjtemény... ez előtt az új épület délnyugati szögletében téres szobában volt elhelyezve... Az újabb időben azonban ezen alkalmas és célszerű helyiségről az északi oldalra, szűk, sötét, s a szél, eső és por behatásának legjobban kitett három kis szobába rendelték. Említenünk sem kell, hogy így egy részről a példányok nagyon sokat szenvedtek... az ásványokhoz mintegy 40 db ritkább példány szereztetett be dr. Eggertől. Ezek közt három darab gyémánt is van.*”

1869: „*természetrajzi terménytárunkat b. Vay Miklós főgondnok ő excellentiájának becses ásvány küldeménye tetemesen növelte*”.

1871: „*terménytárunk ez évben csekély gyarapodást vőn. Annál nagyobb örömmel jelenthetem azonban ásványtani gyűjteményünk ez évi szép növekedését azon nagyszerű adomány által, melyet a »Tokajvidéki kőzetek« gyűjteményében Szabó József egyetemi tanár úrtól nyertünk. E gyűjtemény egyetlen a maga nemében s nem tudjuk eléggé megköszönni a nagylelkű adományozó szíveségét s dr. Székely József úr közreműködését, ki bennünket e szerencséhez juttatott.*”

1872: „*Soltész János által készített leltár szerint volt a gyűjteményben ásvány és kőzet 974 darab.*”

A GYŰJTEMÉNY BUZA JÁNOS (1873–1910) IDEJÉBEN

A következő ör, Buza János tanári érdemeit jelzi, hogy természetrajzi tankönyvei a nyolcvanas és kilencvenes években a legkedveltebbek közé tartoztak az országban.¹⁰

Fontosabb adományok és események Buza János idejében az értesítőkből:

1873: „*érdekes gyűjteményünk egy része lényeges átalakításon ment keresztül, mivel az ásványcsoport vegytani alapon, Dana szerint, újrarendeztetett... Egyesek ajándékából ásvány-*

8 A Szilágyi-leltárról a következő helyeken olvashatunk. *Ellend József*: A sárospataki főiskola kétszázados physikaimuseuma. In: Magyar Paedagogia, 8. köt., 1899. 456–468. és *Bigus Imre*: 300 éves a kísérleti fizika oktatása Sárospatakon. In: Fizikai Szemle 61. évf. 7–8. sz. 2011. 272–277.

9 A továbbiakban az évszám szerinti felsorolást követő idézetek a jelzett évben kiadott *Értesítő*ből származnak.

10 *Értesítő* (1911).

A Szabó Józseftől ajándékba kapott tokaj-hegyaljai gyűjtemény egy példánya az eredeti alátétcédulával

tokaj-Hegyalja kőzetgyűjteménye (132 db), mely tanodánk múzeumának becsét s érdekességét lényegesen emeli, összeállítottatott, s a hegyaljai városok és községek szerint rendeztetett.”

Ezekben az években készült a legrégebbi fennmaradt leltárkönyv.¹¹ Ebben megtalálhatók a Dana szerint¹² rendezett ásványok és Tokaj-Hegyalja kőzeteinek gyűjteménye, így több mint száz XIX. században érkezett tárgy azonosítható segítségével. Sajnos a leltár sok Buza János idejében érkezett példányt nem tartalmaz, pl. a tokaj-hegyaljai gyűjteményen kívül más kőzetek nem szerepelnek benne.

1876: „a gimnázium II., III.,... osztály növendékei hozattak gyűjteményünk részére... 40 db drágakőutánezatot”.

1878-ban az addiginál sokkal alkalmasabb helyet nyert a gyűjtemény a főiskola régebbi épületének második emeletén, ahol három tágas teremben lett elhelyezve 26 üveges szekrényben.

1895: „Jelenleg a gyűjteményben van ásvány 721 darab, drágakőutánezat 23 darab; kőzet 600, melyből Tokaj-hegyalja gyűjteménye 160 darab, tehát ásvány és kőzet 1344 darab.”

1896-ban 130 kőzetminta érkezett a Magyar Királyi Földtani Intézettől.

A GYŰJTEMÉNY KARÁDI (TRENKÓ) GYÖRGY (1910–1920) IDEJÉBEN

Karádi György idejében fejlődött a leggyorsabban a gyűjtemény. Az értesítőkből helyszűke miatt sokszor fel sem tudták sorolni az új tárgyakat. Nem csoda, hogy így írtak Karádiról: „nemcsak tanjegyeivel díszte intézetünknek, hanem valósággal magához bilincselte tanítványait, s az általa tanított különben is igen szép és hálás tantárgy iránt az érdeklődést a legnagyobb mértékben felkeltette.”¹³ A gyűjtemény gyors fejlődése azonban nem tartott sokáig, mert „a proletárdiktatúra bukása után... dr. Karádi György... ellen, akik a tanácskormány szolgálatában szerepet vállaltak... fegyelmi eljárás indított. Az egyházkerületi bíróság... dr. Karádi Györgyöt... a tanári hivatalától minden javadalmazás nélküli elmozdításra... ítélte.”¹⁴ Emiatt a gyűjtemény szisztematikus újrendezését nem fejezhette be, de eredménye kézzelfogható a mai napig. Egy leltárkönyv,¹⁵ több cédula, címke és az ő idejében vásárolt ásvány- és kőzettartó kemény papírdobozok maradtak meg.

A fontosabb adományokat és eseményeket Karádi György idejéből az értesítőkből az alábbiakban mutatjuk be.

11 SzT.I.33.-ként szerepel az SRKTGy-ben (Levéltár).

12 James Dwight Dana geológus (1813–1895, USA) ásványrendszertana alapján.

13 Értesítő (1911).

14 Értesítő (1919–1921).

15 SzT.I.32.-ként szerepel az SRKTGy-ben (Levéltár).

és kőzetgyűjteményünk több mint 300 példánydarabbal növekedett... Ajándékoztak: Dr. Szabó József egyetemi tanár úr Pestről 120 db kőzetpéldányt;... Weiss Antal dobsinai ev. lelkész úr 38 db ásványt;... Buza János 180 darab kőzet és kővületpéldányt...”

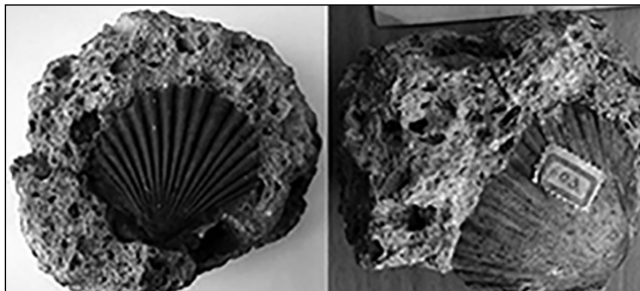
1874: „Legelső helyen kell felemlitenünk, hogy To-

1911: „Általában igen sok, e helyen fel nem sorolható kisebb-nagyobb értékű tárgyat adtak a természetrajzos osztályok növendékei... Ezekon kívül a gyűjteményőr kb. 400 tárgyból álló ásvány- és kőzetgyűjteményét... adományozta a szertárnak.”

1912 és 1914 között Karádi gyűjtőutakat tett a közeli hegyekben, illetve volt Rozsnyón, Dobsinán, Sztracénán, Aggteleken, Ladmócon, Aknasugatagon, Tótosbányán, Lászlófalván. Diákjai valószínűleg több helyre elkísérték, mivel ezekről a lelőhelyekről van az általuk adományozott tárgyak nagy része, pl.: „A Királyhegy, Megyer, Gombos, Páncélhegy, Cinege és Hosszúhegy kőzeteinek gyűjteménye,... különböző mállott kőzetek és talajnevek Sárospatak határából (Kósa B. és Pásztor Z. VI. o. t.)”

1914: „Természetrajzi gyűjteményünk a nagyméltóságú miniszter úr¹⁶ kegyes adományából egy gyönyörű és igen nagy értékű ásvány- és kőzetgyűjteménnyel gazdagodott.”

1919–1921: „A tanácskormány az összes felekezeti iskolákat a tanácsköztársaság iskolájává nyilvánítván, júniusban, midőn a csehek kiveretése után a vörös hadsereg ismételtén megszállta a várost, felhívtunk a főiskola átadására. A Püspök úr utasítására a gyűjteményeknek pontos leltár mellett való darabonkénti átadását kívántuk azzal a szándékkal, hogy a leltározást lehetőség szerint kihúzzuk a kommunizmus bukásáig. Tényleg csak a természetrajzi szertár leltározása történt meg, ezzel az egész átvételi aktus abba maradt... Steindörfer Viktor helybeli államrendőrségi kapitány II ik osztályban járó Ernő nevű fia nevére 87 drb becses ásványt adományozott a természetrajzi múzeumnak, ez adományát utóbb még 5 drb-bal kiegészítette.”

Kagylómaradványok a sárospataki Megyer-hegyről

A GYŰJTEMÉNY HALLGATÓ SÁNDOR (1922–1950) IDEJÉBEN

1940 és 1944 között Hallgató Sándor mellett Erdődi László is segítette a gyűjteményben folyó munkát, de katonai szolgálata és hadifogságba kerülése után nincs hír róla az értesítőkben. Az első világháború alatt a biológiai anyag mintegy fele eltűnt vagy megromlódott. Ennek pótlása, illetve az egyre fontosabbá váló kémiai felszerelés előteremtése vált a fő feladattá: „nem cél többé az, hogy a szertárból muzeális gyűjteményt rendezzünk be, de annál inkább cél az ásványtani, biológiai és kémiai gyakorlatokon felhasználandó anyagok előteremtése. Az új tanterv új problémák elé állította szertárunkat, s ennek megfelelőleg törekedtünk a házagpótló segédeszközök beszerzésére.”¹⁷ A tanügyi változásokat a szertár nevének megváltozása is jelzi, 1928-tól Természetrajz-kémiai gyűjteményként vagy szertárként nevezik az értesítők.

Hallgató Sándor idejében az egyetlen jelentős földtani jellegű adomány 1943-ban érkezett: „ajándékba kaptunk... 3 láda braziliai kőzetet Nits Sándor úrtól” (ebből jelenleg 67 db ásvány- és kőzetszemplány van meg). Újrakezdődött, majd be is fejeződött a Karádi idejében már szükségessé vált gyűjteményrendezés (1928–1931), amelyet egy újabb költözés lassított.

16 A Monarchia akkori pénzügyminisztere (Leon Biliński/Bilinszki Leó), a teljes gyűjtemény kb. 190 db ásvány és kőzet volt.

17 Értesítő (1940).

1931: „A gyűjtemény anyagának a gymn. épület II. emeleti újonnan emelt részébe való átköltötése már a múlt isk. évvégén megtörtént. Az anyag szakszerű elrendezése és leltározása ez évben nyert befejezést. A gymn. Szék. jóváhagyásával megtörtént a hasznavehetetlen tárgyak kiselejtezése, a megmaradt anyagot a rendelkezésére álló 3 helyiségben egyelőre a régi szekrényekben helyeztük el. A gyűjtemény állományának nyilvántartására szolgálnak a) alapelejtár és b) a cédulakatalógus, mely egyben szakkatalógus is. Külön naplók szolgálnak a növedék és fogyatékek nyilvántartására... 1445 leltári szám alatt 1846 ásvány és közettani tárgy..., 20 leltári szám alatt 26 őslénytani tárgy” volt ekkor a szertár földtani anyaga.

Hallgató Sándor idejéből 4 leltárkönyv maradt meg. Az első¹⁸ Karádi leltárának mintájára készült, és azzal összehasonlítva jól látszik, mely példányok veszttek el időközben. Ennek két másodpéldánya is megvan,¹⁹ illetve a cédulakatalógus és a növedéknapló,²⁰ amelybe az újonnan érkezett tárgyakat külön regisztrálták.

1947: „A háború pusztításai szertárunkat sem kímélték meg, de sikerült a leltári anyag nagy részét megmenteni... A szertár fokozatos újjáépítését tervbe vettük.”

A GYŰJTEMÉNY EGEY ANTAL (1950–1980-AS ÉVEK) IDEJÉBEN²¹

A természetrajz oktatásának megszűnése után még egy tanára volt az iskolának, aki értett az ásványok és kőzetek nyelvén. Egey Antal 1950. augusztus 1-jén váltotta Hallgató Sándort. Nyugdíjas korában, az iskola épületének felújításakor (1971–1981) a gyűjtemény 39 gyümölcsös ládába került. A munkák elhúzódnása miatt a raktárhelyiségeket többször változtatták, amely káros hatással volt a gyűjteményre. Régi helyére a kémiai előadó és labor került, a tárolásra használt szekrényeket különböző célokra használták fel. 1981-ben az iskola 450 éves fennállásának megünneplésére tervezett, az intézmény múltját és jelenét szemléltető kiállítások közül nem hiányozhatott az értékes és gazdag ásvány- és kőzetgyűjtemény sem. Erre az alkalomra hat darab vasvázás üvegszekrény készült, amelyeket a biológiai előadók és a szertár folyosóján helyeztek el. Egey Antal példaértékű munkát végzett, honorárium nélkül rendezte újra a gyűjteményt, melynek részei:

Szabó József kőzetgyűjtemény (Sz. J. 1–112-ig).

Ásványok (Á. 1–270-ig): terméselemek, szulfidok és rokonaik, oxidok és hidroxidok, szilikátok, foszfátok és rokonvegyületek, szulfátok és rokonvegyületek, borátok, karbonátok, nitrátok, halogenidok, organikus vegyületek.

Kőzetek (Kz. 1–322-ig): mélységi, telér- és kiömlési kőzetek, vulkáni tufák. Törmelékes, összeálló törmelékes, kémiai, kiválási és szerves eredetű üledékes kőzetek. Metamorf kőzetek.

Kőzetalkotó ásványok (Ka. 1–30-ig). Kövületek (K. 1–176-ig). Duplumok (D. 1–486-ig). Összesen: 1396 példány.

A duplumok között vegyesen találhatók meg az előző, szebb vagy jellegzetesebb példányokat tartalmazó rendszeres részekon kívüli darabok. Ezek a kövületekkel együtt az alsó és felső polcokon voltak elhelyezve a szekrényekben. Minden példányhoz új alátétcédulát és címkét készített, a régi cédulákat pedig kis borítékokba helyezte el a példányok alatt. Hallgató Sándor egyik leltárkönyvének másodpéldányát Egey továbbvezette, amelybe az

18 SzT.I.35.-ként szerepel az SRKTGy-ben (Levéltár).

19 SzT.I.34. és Kt.d.5587.-ként szerepel az SRKTGy-ben (Levéltár, Kézirattár).

20 SzT.I.31.-ként szerepel az SRKTGy-ben (Levéltár).

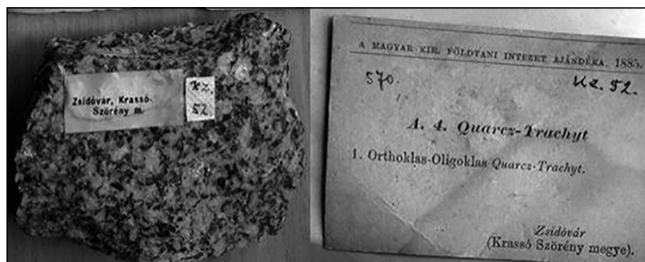
21 Egey Antal: A sárospataki Rákóczi Gimnázium ásvány- és Kőzetgyűjteményének újra-rendezése. Kt.d.5588. SRKTGy (Kézirattár) alapján.

új leltári számok is belekerültek.²² Új cédulakatalógust készített, amely alapján 76 elveszett vagy tönkrement példányt állapított meg az előző leltározáshoz képest.

A GYŰJTEMÉNY NAPJAINKBAN

Egey Antal óta más nem foglalkozott a gyűjteménnyel. 2015 nyarán az iskola második emeletének felújítása miatt a kollekción tartalmazó szekrényeket kiürítették. Tartalmuk ideiglenesen a földszinti tornaterembe került, ahonnan teljesen összekeveredve helyezték vissza a példányokat (az alattuk lévő cédulák közül is több elveszett vagy rossz helyre került). Mivel a gimnáziumban nem volt hozzáértő ember és az iskola vezetése méltányolta az érdeklődésemet, engedélyt kaptam, hogy a gyűjteményt vizsgáljam és rendezzem. Eddig az Egey-féle rendszer nagy egységeit sikerült újra különválasztani, de azokon belül még nincsenek sorba rendezve a példányok.

A kollekción értékesebb részei között található a Szabó József-gyűjtemény. Ez 99 kőzetből és 13 ősmaradványból áll, amelyek tokaj-hegyaljai lelőhelyekről származnak. Munkám során kiderült, hogy ebben a gyűjteményrészben több olyan példány található, amely nem Szabó Józseftől származik. Az 1874-ben érkezett további 120 Szabó-féle kőzetpéldány közül az eredeti cédulák hiányában eddig csak 3-at sikerült

Egy kőzetpéldány eredeti alátétcédulájával a Földtani Intézet által küldött gyűjteményből

azonosítani.²³ Az Egey-féle rendszerben vegyesen találhatók a különböző időkben érkezett tárgyak. Lelelőhely szerint ezek többnyire a Magyar-érchegység, a Gömör–Szepesi-érchegység, a Szatmár megyei Gutin- és Lápos-hegység, az Erdélyi-érchegység és általában az erdélyi bányák ásványai és kőzetei, továbbá sok jellemző ásvány- és kőzetpéldány származik Ausztria több tartományának klasszikus lelőhelyeiből is. Az utolsó leltár alapján a kb. 560 db 145 fajba tartozó ásvány legalább 130 különböző lelőhelyről származik, amelyből 40 Kárpát-medencén kívüli (300 példánynál nincs megadva a lelőhely). A 322 db Kz. jelzésű kőzeten kívül a duplumok között még 200 kőzet található. A Kz. jelzésűek között már azonosítottam az egykori Monarchia pénzügyminisztere, a Földtani Intézet és Nits Sándor Brazíliából származó ajándékait, így ezekről elmondhatjuk, hogy nagy részük megőrződött. A további munka folyamán megkísérlem az összes példány eredetének azonosítását.

TOVÁBBI MUNKA A GYŰJTEMÉNYBEN

Láthatjuk, hogy a Sárospataki Református Kollégium gyűjteményében található az egyik legjelentősebb egykori középiskolai földtani oktatást reprezentáló anyag. A gyűjteményhez kapcsolódó dokumentumok alapján azonosíthatóvá váltak a különböző cédulák és címkék készítői, és az, hogy mely tárgyak maradtak meg az értesítőkből felsorolt adomá-

22 A sárospataki ref(ormátus) gimnázium természetrajzi szertárának alapelejtára. Másodpéldány. Kt.d.5587. SRKTGy (Kézirattár, Egey Antal név alatt).

23 A <http://nzoltan95.web.elte.hu> oldalon elérhető a Tudományos Diákköri Konferenciára készült dolgozatom, amelyben részletesebben tárgyalom a Szabó József-gyűjteményt.

nyokból. A gyűjtemény számára elkezdtem egy számítógépes adatbázist fejleszteni, amely már tartalmazza a Szabó József-gyűjteményhez kapcsolódó leltárkönyvekben, iskolai értesítőkből, gyűjteményi cédulákon és címkéken található információkat. Ez folyamatosan bővül majd a további gyűjteményrészekhez kapcsolódó adatokkal.²⁴ A gyűjteményt kiállításra szeretnénk szervezni. A Szabó József-gyűjtemény, mivel a környék geológiáját ismerteti, továbbra is érdemes arra, hogy különálló egység maradjon és a mai ismeretinkkel kiegészülve mutassa be a helyi földtani viszonyokat. Ehhez elkészült egy interaktív online térkép alapja, amely bemutatja Szabó József XIX. században bejárt hegyaljai útjait és az azokon gyűjtött kőzeteket.²⁵ Az Egey-féle rendezés átalakítását úgy tervezem, hogy a rendszertani alapokon nyugvó ásvány- és kőzetpéldányok mellett helyet kapjon a gyűjtemény történetének bemutatása is az adományozók ismertetésével, korhű dokumentumok alapján. Szeretném kiválogatni és felhívni a figyelmet azokra a példányokra, amelyek akár országos szinten is egyedülálló értéket képviselnek. További feladat a cédulák nyolcvanas évekből, sok helyen XIX. századi nevezéktani leírásának modernizálása. Több eltűnt példány és leltárkönyv előkerülhet, hiszen senki sem kereste még ezeket. Erre ad reményt a különböző helyeken tárolt, de már felfedezett szétszórt földtani anyag a Kollégium falain belül.²⁶ Befejezésül Egey Antal szavait idézem, amelyek tükrözik az egykori gyűjteményért felelős személy meggyőződését.

„Elfogltság nélkül mondhatjuk, hogy iskolatörténeti és kulturtörténeti szempontból is jelentős értékű a gyűjtemény, melynek megőrzése a pataki gimnázium mindenkori kötelessége volt és lesz is a jövőben, ezért a gyűjteménynek továbbra is a pataki Rákóczi Gimnáziumban²⁷ van a helye. A felújítás alatt és a legutóbbi időben is több megkeresés érkezett Kádas Sándor igazgatóhoz, hogy a gyűjtemény értékesebb részét, elsősorban a »Szabó József gyűjteményt« más gyűjteményeknek engedje át, azonban tájékozódása után (Nemzeti Múzeum, Földtani Intézet) a kéréseket nem teljesítette.»²⁸

Németh Zoltán

Könyv a Sárospataki Református Kollégium történetéről

Nyilvánvaló, hogy az elmúlt korokban is számosan foglalkoztak már ezzel a témával. Ez nem véletlen, hiszen egy olyan nagy múltú és jeles intézmény, mint a címben jelzett oktatási és szellemi központ el sem képzelhető anélkül, hogy ez megtörtént volna. Mégis igény mutatkozott egy új, a legújabb kutatási eredményeket is számba vevő iskolatörténeti összefoglalóra, s ezt a feladatot a fenti szerzőpáros vállalta magára. A munkát oly módon osztották meg, hogy Dienes Dénes a homályos kezdetektől a felvilágosodás koráig, évszámokban

24 Elérhető a <http://nzoltan95.web.elte.hu> oldalon.

25 Elérhető uo.

26 Pl.: a térképszertár és a biológiai szertár szekrényeiben tárolt ásvány- és kőzetpéldányok.

27 1952-ben államosították az iskolát és Rákóczi Gimnáziumnak hívták egészen 1989-ig, amikor újra a Református Egyház lett a fenntartó.

28 *Egey Antal*: A sárospataki Rákóczi Gimnázium ásvány- és Kőzetgyűjteményének újra-rendezése. uo. mint előbb.